

vittrat bort sedan v. Friesens undersökning den 31 aug. 1924. Troligen har stenens yta, som länge har legat i den fuktiga jorden, varit ömtålig och vittringen fortgått hastigt under de närmaste åren. Jag har tre gånger undersökt inskriften, dels 1954, dels två gånger 1961 (med olika belysningar), vid senaste tillfället tillsammans med S. B. F. Jansson och I. Anderson. Från 1954 har jag antecknat: »Några runor kunde jag ej med säkerhet urskilja, endast enstaka raka stavar.» Från de båda senaste besöken (1961) har jag antecknat läsningen:

aft : - - . . . a . . .

Inskrift (enligt O. v. Friesen):

aft : rual⁵ta : fa¹⁰pur : . . .

»Efter Roalde fader . . .»

»Senare delen av bandet är helt bortvittrat. Inskriftens längd är 33 cm.» 1 a och 11 a: »ovisst om ej bistaven korsar». 3 t har bistav endast t. v. Skiljetecknet efter 3 t och 9 a utgöres av tre punkter. 5 u: bistaven utgår från huvudstavens mitt; likaså 13 u. 6 a har bistav endast t. v.; likaså 9 a. Bistaven i 8 t »borttagen av flagring (djup)». Skiljetecknet efter 14 r är osäkert.

Runorna äro sålunda de s. k. svensk-norska.

Namnet *Roaldi*, äldre *Hroaldi*, är en sidoförm till det vanligare *Hroaldr*, ursprungligen *Hróð-valdr*. Förleden är sålunda det i namn vanliga *Hróð*- 'ära, rykte', efterleden *valdr* m. eller *valdi* m. 'herre, härskare'. -*valdr* och -*valdi* växla också i andra namn (*Sigvaldr* och *Sigvaldi* m. fl.). *Hróaldr* är i utpräglad grad ett västnordiskt namn. »Hör allt ifrån älsta tider till de mera brukliga namnen i Norge. Redan i början av 700-talet en *rhoaltr* på Vatnstenen . . . Äfter 1300 är namnet talrikt representerat i norska urkunder . . . Tämigen vanligt på Island ännu på 900-talet» (Lind). I östra Norden långt sällsyntare: gen. *ruhalts* (kanske för *hrualts*?) DR 248 Snoldelev, *hrualtr* Sö 31, *roþualtr* S 109 Klinte, *roþualr* G 119. Om namn med förleden *Roþ*- se G 1.

110. Tjängvide, Alskogs sn. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 55–57.

Litteratur: S 121. C. Säve, Tjängvide-stenen på Gotland (i: *Runa*, Antiquarisk tidskrift, 1845, s. 83–93), Alskogs-stenarne på Gotland (i: *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1852, s. 171–195), Gutniska urkunder (1859), s. XXXV; P. D. A. Atterbom i *Svenska Akademiens handlingar* Bd 24 (1851), s. 21; L. Cedergren, *Antiquarisk-topografisk karta och beskrifning öfver fornminnen uti Ardre, Ahlskog, Garde och Lau socknar*, 1855 (ATA), bl. 12; P. A. Säve, *Reseberättelse* 1863 (ATA), s. 210, *Reseberättelse* 1864 (ATA), s. 230; G. Stephens, *Old Northern Runic Monuments* 1 (1866–67), s. 224 f., 2 (1867–68), s. 709, 3 (1884), s. 343 f.; VHA Akad:s *Dagbok* 27/7, 1869 § 295 (ATA), *Inventarium* nr 4171 (1869); S. Bugge, *Tolkning af runeskriften på Rökstenen i Östergötland* (i: *ATS* 5, 1878), s. 103 f., 214, *Runverser* (i: *ATS* 10: 1, 1887–91), s. 356 f., En ny-funden gotländsk runesten (i: *SFT* 11, 1900), s. 118, 120, 124, *Der Runenstein von Rök* (1910), s. 63, 157, 211, 219; H. Hildebrand i VHA Akad:s *Månadsblad* 1880, s. 22, *Sveriges medeltid* 1 (1879), s. 1002, 3 (1898–1903), s. 5; E. Brate, Tjängvide, Alskogs sn (undersökningsprotokoll, hs i ATA), *Runverser* (i: *ATS* 10: 1, 1887–91), s. 358 f., Tjängvidestenen (i: *Nordisk familjebok*, 2 uppl., Bd 29, 1919, sp. 218), *Sverges runinskrifter* (1922), s. 36 f.; C. J. Bergman, *Gotlands geografi och historia* (4 uppl., 1898), s. 37 f.; L. Fr. Löffler i *SFT* 11 (1901), s. 204; H. Pipping, *Ardre-stenarna* (1901), s. 34, 37; O. Montelius, *Forntiden* (i: *Sveriges historia* 1, 1903), s. 278, Om lifvet i Sverige under hednatiden (3 uppl., 1905), s. 151; A. Bugge, *Vikingerne* 1 (1904), s. 229, *Vesterlandenes indflydelse paa nordboernes kultur* (1905), s. 320 f. (se f. ö. registret); A. Noreen, *Altschwedische Grammatik* (1904), s. 499 (nr 35); H. Schück, *Studier i nordisk litteratur- och religionshistoria* 1 (1904), s. 195, Ill. svensk litteraturhistoria 1, 2 uppl. (1911), s. 98, 101, 3 uppl. (1926), s. 163, 165; M. Klintberg, *Anteckningar om Gotland* (1909), s. 107; O. v. Friesen, *Runenschrift* (i: *Hoops Reallexikon* Bd 4, 1918), s. 33, 40, *De svenska runinskrifterna* (i: *Nordisk kultur* Bd 6 Runorna, 1933), s. 156 f., *Anteckningar* 1934 (UUB); B. Bergman, *Genom gotländska bygder* 1 (1929), s. 37 f., Då studenterna räddade Tjängvidestenen (i: *Gaudeamus* 5, 1930, s. 22); H. Jungner, *Den gotländska runbildstenen från Sanda* (i: *Fornvännen* 1930), s. 65, 68; E. Wessén i *Nordisk familjebok*, 3 uppl., Bd 19 (1933), sp. 390; S. Lindqvist, *Gotlands*

bildstenar (i: Rig 1933), s. 101 f., Bildstenarna i fornsalen (i: Gotländskt arkiv 14, 1942), s. 16, Gotlands Bildsteine 1 (1941), s. 98 f., 119 f., 2 (1942), s. 15 f., (se vidare registret); Th. Palm i Svenska folket genom tiderna 1 (1938), s. 309 f.; O. Almgren, Resan till Valhall (i: Uppländsk bygd, 1940), s. 32 f.; B. Almgren, Den arkeologiska dateringen av Sparlösa-stenen (i: O. v. Friesen, Sparlösa-stenen, 1940), s. 115; H. Arntz, Handbuch der Runenkunde (2 uppl. 1944), s. 114; I. Lindqvist i Svensk uppslagsbok, 2 uppl., Bd 29 (1954), sp. 511; D. Strömbäck i Arctica (1956), s. 218 f.; A. Ruprecht, Die ausgehende Wikingerzeit (1958: Palaestra Bd 224), s. 165.

Äldre avbildningar: C. Säve, teckning av hela stenen år 1844 (utkast i samlingen S 170 II i UUB; återgiven av Stephens a. a. Bd 1, s. 224, Bd 3, s. 343, »faithfully worked up by my artist»), på denna bild finns ett löst stycke på stenens v. sida upptill, vilket senare har förkommit; C. Säve, teckning av runinskriften på h. sidan $\frac{6}{8}$ 1844 (återgiven i Runa 1845, pl. 4, i litografi i Annaler 1852, pl. 7a); P. A. Säve, teckning 1846 (i litografi i Annaler 1852, pl. 6; även hos S. Lindqvist 2, 1942, fig. 306);¹ O. Sörling, teckning 1903 (återgiven i flera här ovan nämnda verk, bl. a. S. Lindqvist, Gotlands Bildsteine 2, fig. 305); foto av okänd, dels utan ifyllning av ristningen, dels med ristningen ifylld (ATA); H. Faith-Ell foto 1933, utan ifyllning av ristningen (ATA; återgiven i S. Lindqvist a. a. fig. 138), 1937, med ristningen ifylld av S. Lindqvist, runorna av O. v. Friesen (ATA; återgiven i S. Lindqvist a. a. fig. 137 och i F. Ström, Nordisk hedendom, 1961, s. 160); H. Andersson foto 1934, ristningen ej ifylld (ATA).

Bildsten av kalksten, funnen år 1844 vid gården Tjängvide i Alskogs sn, ett par km NÖ om Alskogs kyrka vid vägen mot Ardre. Stenen förvaras sedan 1869 i Statens Historiska Museum (inv.-nr 4171).

Bonden Johan Tjängvide har för Carl Säve berättat följande om fyndet av Tjängvide-stenen (*Runa* 1845, s. 83; jfr *Annaler* 1852, s. 175): »I den stenbacke, som ligger här i trädgårdstappen invid huset, företogo vi oss att gräfvä en grop, för att deruti bygga en liten potateskällare. Sedan en mängd grus och lösa stenar aftröjts, stötte vi på fastare grund, och ju djupare vi kommo, desto mer öfvertygades vi, att vi råkat på en ordentligen med *murbruk* murad, fast, gammal grundval. Vi, som nu sett denna grusbacke i all vår tid, hafva likväl aldrig förut vetat, att något sådant fanns deruti, ej heller hafve vi hört någon den ringaste sägen om, att något sorts hus förr i verlden här skall hafva stått. Vi bröto oss något djupare ned i muren, och vid det en af oss med jernstören stötte i det nyss blottade lagret af murbruk efter en borttagen större sten, lossnade deraf en hel kaka och kom att ligga omvänd. Vi sågo då med förundran ränder och tecken på undre sidan af murbrukskakan. Det var nu lätt att se, att den sten, på hvilken kakan legat, äfven borde hafva in-huggningar. Bruklagret borttogs, och vi funno här den stora stenen, hvilken vi ock slutligen, ehuru med stort besvär, fingo upp på backen. Han är alldeles hel, sådan han låg i muren, med undantag att två mindre stycken sprungit af för stötarna med jernstören, innan vi fått reda på att något fanns in-hugget på honom. Men dessa två stycken togo vi vara på och inpassade på sina ställen, sedan vi fått upp stenen.»

Carl Säve, som under sommaren 1844 befann sig i Alskogs sn för dialektstudier, besökte platsen och gjorde en teckning av stenen, »så troget och så godt sig göra lät för mig, som icke är någon ritare». Stenblocket låg då »icke utan en viss omsorg upplagdt ofvan på marken invid egaren, Johan Tjängvides, husvägg». Det hade tidigare, av alla Säves uppgifter att döma, legat i golvet till ett medeltida stenhus, med den ristade ytan vänd uppåt och sålunda svårt utsatt för slitning och sönderfall genom tramp.

Under det följande året 1845 deltog bröderna Säve, liksom runforskaren George Stephens, i Uppsala-studenternas resa till Lund och Köpenhamn. En vacker sommardag under seglingen på Östersjön från Visby söderut berättade Carl Säve om det märkliga fyndet i Tjängvide. Hans ord ha tydligen gjort intryck; man satte omedelbart i gång en insamling för »minnesmärkets aftecknande och allmängörande». Pengarna överlämnades till Per Arvid Säve, som då var läroverkskollega i Visby och redan var känd som en utmärkt tecknare. I brev till brodern meddelar han: »Något efter hemkomsten besökte jag Alskog och Tjängvide-stenen; han var jemmerligen skadad af sol, regn och frost, dock högeligen skyddad af egaren. Som det ej fanns någon torn-kammare i Alskogs kyrka, ej håller vid Tjängvide gård något passande hus till dess förvarande, betalade jag husbonden för förfärdigandet af ett fyrkantigt, fodral-lik lock, att för jemnan ställas öfver stenen. Jag aftecknade stenen så noga jag kunde — isynnerhet runorna ... Bondefamiljen på stället är utmärkt vettig och hygglig; både den unge husbonden Johan Tjängvide, som eger stenen, och hans bror Jakob, som är en

¹ En teckning av hela stenen, gjord av P. A. Säve år 1845 och avsedd att ingå i *Runa* 1845 som Pl. 3, hade »på oförklarligt sätt å sjelfva stentryckeriet bortkommit» (*Annaler* 1852, s. 188); den ersattes genom en ny teckning av P. A. Säve, utförd följande år, vilken utdelades till subskribenterna på tidskriften år 1846 (den ingår därför icke i alla exemplar av *Runa*).

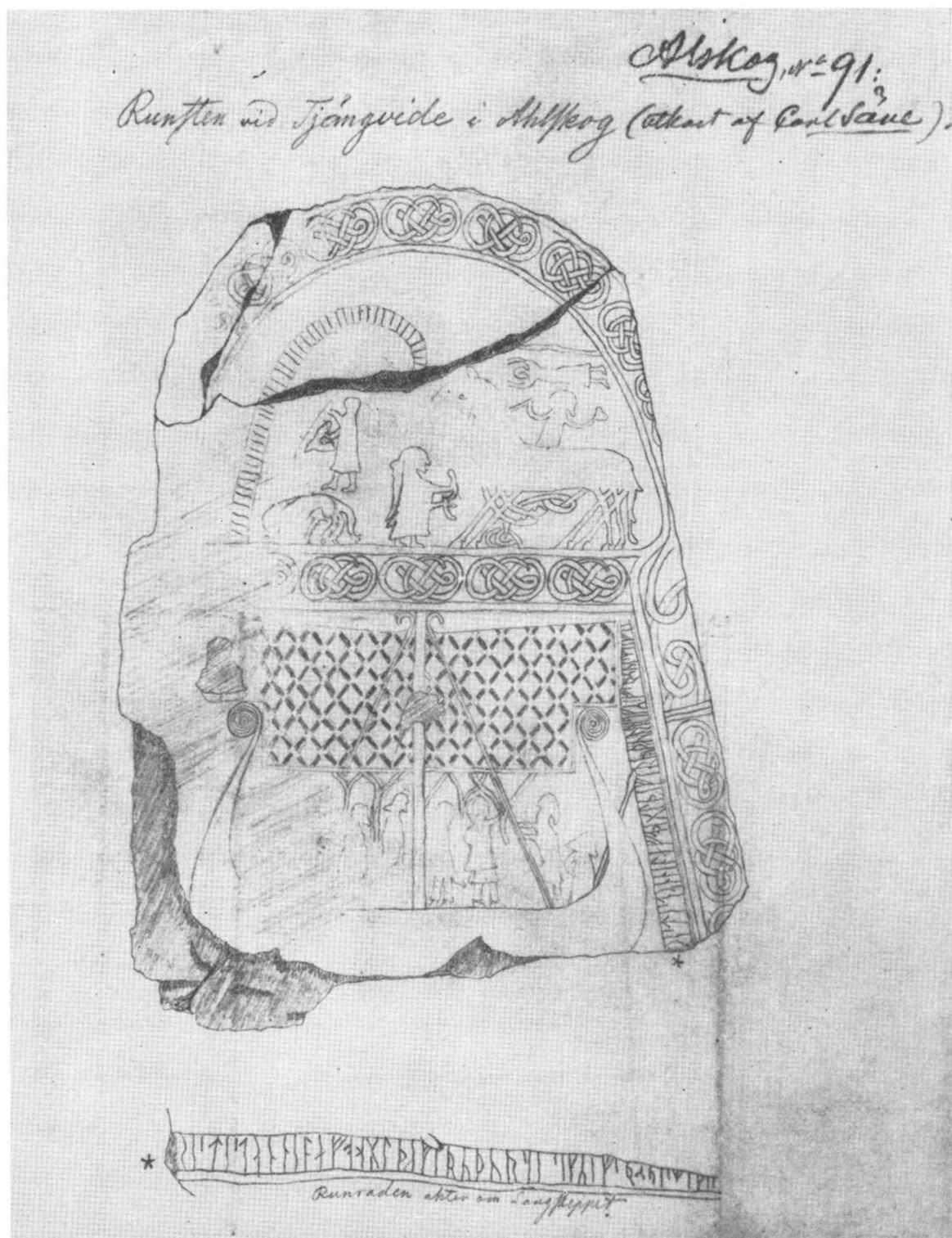

Fig. 94. G 110. Tjängvide, Alskogs sn. Efter teckning av C. Säve. Foto UUB.

käck runo-läsare. Denne sednare konfererade jemte mig run-raden mycket noga och kritiskt med afteckningen, och vakar öfver stenen, så att ej ett korn får komma derifrån ... Denna dyrbara sten, både skadad af sol och väta och obändigt stor och tjock, lär väl ej utan fara kunna flyttas någorstädes. Han ligger emellertid nu under den beskedliga bondefamiljens vård i godt hägn, hvaröfver jag ytterligare uppmanat Kyrkoherden i Alskog, Öfverberg, att vaka. — Nämnde Jakob Tjängvide var en intressant man: han lemnade genast sitt arbete och började att studera Liljegren, samt afskrifva dennes stup- och vändrunor m. m.; han var ock ganska förståndig i språkväg och öfver all vanlig bonde-enfald; — många Gotlands-ord följa härjemte, som jag under gräfningen fick af honom.»

Carl Säve offentliggjorde samma år (1845) i R. Dybecks tidskrift *Runa* en utförlig beskrivning, »uppsatt af en ovan hand», av den märkliga nyfunna bildstenen. Den är dagtecknad den 18 okt. 1845. Den skulle ha illustrerats av broderns teckning, men genom en olyckshändelse kom denna bort på det litografiska tryckeriet och måste ersättas med en ny avritning av honom under den därpå följande sommaren (1846). Denna P. A. Säves teckning 1846 (*Annaler* 1852 Tab. VI) är sålunda jämte Carl Säves teckning 1844 av hela stenen (hos Stephens 1867 och 1884) och av stycket på högra sidan med runorna (*Runa* 1845 Pl. 4 och *Annaler* 1852 Tab. VIIa) de äldsta bilder som vi ha av Tjängvide-stenen.¹

Lantmätaren L. Cedergren har i sin beskrivning över fornminnen i Alskog m. fl. socknar 1855 (hs i ATA) antecknat: »Å Tjängvide gård ligger en sten med runor och åtskilliga uthuggna figurer. Ritning och beskrifning häröfver är af Mag. P. A. Säve till Kongl. Akademien insänd, hvarföre den här förbigås.»

Carl Säve slutar sin uppsats om *Alskogs-stenarne på Gotland* (i *Annaler* 1852, s. 206) med följande ord: »I betraktande af allt detta, och utan att vilja föregripa framtidens dom i denna och dithörande frågor, anser jag de bägge Alskogs-stenarne för att vara bland de allra märkvärdigaste fornsaksfynd, som på lång tid gjorts inom Norden. Ja, redan det att de efter all anledning innehålla de bäst och konstrikast utförda bildliga framställningar i sten, som vi ege från Nordens förskriftliga tid (ty åtminstone så gamla töra de vara!), gör dem förtjenta af den högsta uppmärksamhet. Derföre tager jag också säkerligen icke fel, när jag förut-sätter, att alle Nordiske fornforskare och häfdakunnige med mig skola önska, att de bägge Alskogs-stenarne snart och med lämpa måtte varda förde till ett säkrare ställe, än der de nu befinna sig, den ene visserligen i en kyrka och den andra under hederlige dannemäns samvetsgranna vård, men likväl hvarje stund utsatta för okynnets och barnslighetens åverkan. Måtte alltså dessa dyrbara fornminnen blifva förda till Gotlands eller Sveriges medelpunkter för fosterlandskärlek och vetenskapshog, till Visby gymnasium eller Stockholms fornsaks-museum; måtte dessa bägge orter täfla om att förekomma hvarandra i deras förhvarfvande, innan — en tredje kanske kommer dem i förväg och bortsnappar klenoderna, ty de äro sannerligen för goda att utanför en bryggargstuguvägg tjena till skottafla för leklystna gossars stenkast eller att som golfsten förnötas af järnbroddade stöfvelklackar!»

I sin *Reseberättelse* 1864 (ATA) omnämner P. A. Säve »Tjängvide-stenen (som ännu lika aktsamt för-varas der i gården)» och »Alskogs-stenen (den kyrkoherden lofvade på det noggrannaste akta för all förstörelse)», med hänvisning till broderns uppsatser i *Runa* 1845 och *Annaler* 1852. Och han tillägger: »Man kan önska, att dessa begge så märkvärdiga Bild-stenar snarligen måtte förvaras på något offentligt och säkert ställe, så att de icke må förloras för forskningen.»

Fem år senare (1869) inlöstes Tjängvide-stenen till Statens Historiska Museum, där den sedan dess har förvarats. »I Museum såg jag vår gamle vän Tjängvide-stenen, på sin nu så förnåma plats: sic itur ad astra» (C. Säve i brev till P. A. Säve den 20.9.1869, hs R 623: 5 i UUB, s. 680). Den lagades år 1932. Den står nu uppställd i den stora hallen, närmast ingången till stenålderssalen.

¹ Brev från C. Säve till brodern Per Arvid ^{29/12} 1845 (hs R 623: 5 i UUB, s. 422): »Märkvärdigt o. ytterst förargligt är att Dybeck eller Bagge på ett obegripligt sätt bortslarfvat din teckning af Tjängvide-stenen; hvarför de tigga och bedja dig för hederlig betalning skaffa dem en ny ritning.» I ett senare brev ^{29/6} 1846 (ib. s. 425): »Nå, för all del res då ut till Alskog för att om igen afteckna Tjängvide-stenen, hvilket högligen ligger mig om hjertat, emedan det är lofvadt i Runa och jämväl omnämndt i Studenttågen.»

Gråvit kalksten. Stenens nuvarande höjd 1,75 m, bredd (över mittbården) 1,20 m; tjocklek upptill omkring 20 cm, nedtill omkring 30 cm. Baksidan är ojämn och knölig; den har tydligen aldrig blivit genom huggning tilljämrad. Kantbården är, där den finns bevarad, 14–17 cm bred, bården tvärs över stenen mellan övre fältet och det nedre är något smalare, 12–14 cm.

Stenen är tyvärr bevarad i mycket skadat skick. Kanterna äro avslagna på alla sidor, mest nedtill, där sannolikt ett rätt betydande fotstycke är bortslaget. Stenens ursprungliga form kan man föreställa sig dels genom att rekonstruera kantbården på båda sidorna, dels genom en jämförelse med den bättre bevarade bildstenen Ardre VIII (pl. 55), som utan tvivel är utförd av samme mästare. I sitt nuvarande fragmentariska skick är Tjängvide-stenen avsevärt mindre än Ardre-stenen, men en detaljerad jämförelse mellan ornament och figurer på de båda stenarna tyder på att Tjängvide-stenen från början sannolikt har varit minst lika stor, måhända större. Formen torde ha varit densamma, med ett upptill avrundat »huvud», en smalare »hals» och ett nedåt bredare fotstycke. De s. k. öronen äro avslagna på båda sidor. Högra sidan har fått en rätlinjig kant för att passa in mot en rak väggyta. På vänstra sidan och nedtill äro stenens skador betydligt större. Sannolikt saknas ett helt bildfält nedanför skeppet, och längst nere har väl funnits en kantbård liksom på Ardre VIII. Stenens ursprungliga höjd kan förmodas ha varit omkring 2,50 m.

Stenen är över huvud taget mera sliten på vänstra sidan än på den högra. Detta gäller både om figurerna, ornamenten och runorna.

Innanför ornamentala kantband är stenens yta prydd med bilder i flat relief. Genom en mittbård är ytan delad i två fält. Det nedre fältet är utfyllt av ett vikingaskepp med hissat segel. Seglet är nästan lika brett som skeppets längd. Skeppet har högresta stävar i för och akter, och båda sluta i spiralformiga rosetter. Ombord synas nio män; de stå med fötterna på skeppets reling eller däck, äro omgjordade med svärd och vända åt vänster, mot skeppets för. Längst bak sitter styremannen vid rodret eller styråran.

I övre fältet t. h. en stor, åttafotad häst med en förvånansvärt liten ryttare. Framför hästen står en kvinna i fotsid dräkt och med håret från en nackknut nedhängande längs ryggen; hon sträcker fram ett par föremål, varav det ena sannolikt är ett dryckeshorn. Längre t. v. ett fyrfotadjur, troligen en hund, och där ovanför ett par människofigurer. Över dessa ett stort, upptill rundat föremål, sannolikt en byggnad (Valhall?) eller möjligen gravhögen. Upptill t. h. några andra, mindre tydliga bilder.

Påfallande är i övre fältet hästens överdimensionering i förhållande till ryttaren och de andra människofigurerna. Seglet med dess besättning är stiliserat; där förekommer samma karakteristiska brist på naturliga proportioner.

Man har i ryttaren velat se Odin på hans åttafotade häst Sleipnir, och i kvinnan en valkyrja. Det förefaller emellertid tvivelaktigt, om den lille mannen på den väldiga hästen verkligen skall kunna föreställa »gudars och människors fader». Möjligen är det blott hästens snabba lopp, som åskådliggöres genom de åtta fötterna. Ryttaren kan i så fall vara den avlidne, som välkomnas till dödsriket av en valkyrja eller i livet hem av sin hustru.

Enligt Alexander Bugge (1905) tyder den figurala utsmyckningen, och särskilt ornamentiken, på inflytande från de Brittiska öarna.

Utförlig beskrivning av bildfältens figurer hos Carl Säve 1845 och 1852 — det var första gången som en gotländsk bildstens framställning skildrades; mera koncentrerat hos Sune Lindqvist 1942 (a. a. 2, s. 16 f.).

Om dateringen se framför allt S. Lindqvist a. a. 1, s. 121.

Tjängvide-stenen innehåller två runinskrifter:

1. I övre fältet längst t. v. inom en uppåtgående ribba, liksom figurerna i fältet i upphöjt plan över den genom huggning nedsänkta grundytan. Ribban är omkring 5 cm bred; den avsmalnar något uppåt. Den är upptill avbruten genom svåra skador i stenytan; det bevarade stycket har nedifrån uppåt en längd av 25 cm. Sannolikt har den dock icke fortsatt mycket längre, till nedre kanten av den husliknande figuren eller möjligen något längre.

Längst nere finns inom ribban en ristning av sannolikt rent dekorativ art. Därefter följer runraden; endast

de 8 första runorna äro dock bevarade. De gå nedifrån uppåt och läsas följaktligen från höger sida. Runorna stå på en ristad ramlinje; däremot finns upptill (d. v. s. på ribbens v. sida) ingen sådan begränsningslinje, utan runornas toppar gå fram till ribbens ytterkant.

fuporkhn ...

5

Till läsningen: 1–3 **fup** är tydligt. Bistavarna i 4 **o** äro små och svaga; endast på v. sidan av huvudstaven. Bistaven i 6 **k** är svag. Intet skiljetecken efter 6 **k**. Mitt på staven i 7 **h** en tämligen svag utvidgning, bistavarna borta. Bistaven i 8 **n** är mycket kort.

Om runraden här, i närheten av bildfältet, har haft någon annan uppgift än rent ornamental, är ovisst. Möjligen kan det ha varit att förstärka ribbens karaktär av gränsstolpe och med runornas kraft stänga inne figurerna t. h. i fältet? Eller äro runorna här endast en dekorativ pendang till inskriften på motsatta sidan i nedre fältet?

Ytterligare några cm längre t. v., nära kantbården, löper parallellt ett annat, 2 cm brett band, på vilket endast svaga spår av några runor kunna urskiljas:

... fupr - ...

2. I nedre fältet på högra sidan, mellan skeppet och högra kantbården, finns ett band med runinskrift, löpande nedifrån uppåt och sålunda läsbar från stenens högra sida. Bandet är nedtill 5½ cm brett och avsmalnar uppåt mellan seglet och kantbården till 3½ cm. Det har numera en längd av 60 cm. Inskriftens början är borta, eftersom bildstenen nedtill är avslagen och defekt. Av inskriften saknas ett inledande personnamn, men sannolikt icke mera, sålunda högst 10 runor. Runorna stå mellan nedsänkta ramlinjer; de äro smala och synas vara ristade med ett vasst och spetsigt verktyg, icke huggna med hammare och mejsel. Linjerna äro därför ofta krokiga och ojämna. De äro icke särskilt djupt ristade, och bli därför i övre delen, där ytan är mera sliten, osäkra och svårlästa. Runorna stå också ganska tätt, och bistavarna äro genomgående korta.

Läsningen försvåras därigenom att ristaren icke har avskilt orden genom skiljetecken. Runorna äro de s. k. svensk-norska eller Rök-runor.

Inskrift:

... raisti stαιν in aft iurulf brupur sin : sikuifirtuankisifil

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

»... reste stenen efter Hjørulf, sin broder ...»

Till läsningen: Av 1 **r** finns endast bistavens övre båge bevarad, men denna är mycket tydlig. Bistaven i 2 **a** skymtar svagt, men tämligen säkert på huvudstavens v. sida, där ytan är skadad. 4 **s** har ungefär halv normal runlängd. 5–6 **ti** är tydligt. Likaså det följande ordet 7–11 **stαιν**. Bistavarna i 9 **a**, 11 och 13 **n** äro korta, men tydliga. Bistaven i 14 **a** är grund; den går möjligen något över huvudstaven. Nedre bistaven i 15 **f** når ej upp till kantlinjen. Bistaven i 16 **t** är ansatt lågt för att ej kollidera med bistavarna i 15 **f**. T. v. om staven i 17 **i** finnas två fördjupningar, som fullkomligt likna de vänstra bistavarna i en **h**-runa; särskilt den nedre är mycket tydlig och förefaller vara huggen. Möjligen är verklighen **h**-runa avsedd av ristaren.

18 **u** är mycket krokig; likaså de följande 19–20 **ru**. Stenytan är kring 20–22 **ulf** mycket gropig. Bistavarna i 23 **b** äro korta och otydliga. De följande 24–28 **rupur** äro tydliga. Runorna 29–31 **sin** stå mycket tätt; bistaven i 31 **n** är grund och kort, osäker. Därefter är påfallande stort avstånd till 32 **s**; troligen finns här ett skiljetecken av tre punkter, ehuru grunda. De följande 32–36 **sikui** äro tydliga; 33 **i** synes icke ha haft någon bistav, alltså knappast **a** (ehuru ej helt uteslutet). 37 **f** är säkert, ehuru bistavarna äro grunda. Ej heller här når nedre bistaven upp till kantlinjen. Ytan är skadad och gropig kring mellersta delen av 38 **i**; huruvida här har funnits en bistav (**a**?), kan ej avgöras. Också 39 **r** är skadat, men fullt säkert. Mellersta delen av 40 **t** är skadad, och runan ger närmast intryck av **p**; **t**-bistaven torde dock vara sannolik. R. 41 har troligen varit **u**, ehuru rätt olik övriga **u** i inskriften (möjligen dock 25 **u**); **r** är uteslutet. Nedre delen av bistaven rak, tydlig. Ytan är fr. o. m. 37 **f** och fram till 46 **s** svårt skadad och alla runor mer eller mindre osäkra. R. 42 har troligen varit **a**, men bistaven är otydlig. R. 43 har tydlig **n**-bistav, men kan ha varit **r**. R. 44 ger närmast intryck av ett **ʏ**, men endast h. bistaven torde ha varit huggen, sålunda **k**. Avståndet mellan 44 **k** och 45 **i** är påfallande stort. R. 45 kan ha varit **u**. 46 **s** är tydligt; staven är ovanligt lång, men har en skarp avslutning. Också de följande 47–48 **if** äro klara. 49 **i** är tydligt, ehuru en **n**-bistav kan tänkas ha funnits. Nedre delen av sista runan är tydlig, övre delen skadad; kan ha varit **i**; däremot knappast **a**.

Man kan beklaga, att läsningens svårigheter helt sammanfalla med tolkningens. De delar av inskriften, som äro vanskliga att läsa, äro också svåra att tolka, under det att inskriftens förra del är klar, såväl till läsning som tolkning.

12–13 **in** är sannolikt endast en upprepning av de föregående 10–11 **in**, sålunda en felristning.

17–22 **iurulf** återger sannolikt namnet *Hiorulfr* (isl. *Hjörulfr*). Det är såsom nämnt frestande att framför 17 **i** läsa ett **h**. Skulle detta icke vara riktigt, saknas här ett uddljudande **h** i beteckningen. Möjligen kan detsamma vara fallet med 12–13 **in**, om detta, såsom Brate o. a. ha förmodat, återger pronomenet *hinn* denna.

C. Sæve beskriver de båda runinskrifterna på följande sätt (1852): 1) Den i övre fältet t. v. består af »en runrad af icke obetydlig längd, som från grunden under svag böjning stiger uppåt och öfverst hvälfver sig i en halfcirkelformig krökning. Men då hon just finnes allra längst åt venster, så är hon derföre också, ty värr, alldeles oläslig. Så mycket är likväl alldeles säkert, att hon till hela längden varit fullristad med tätstående runor — kanske till ett antal af 60 till 70 mynder! Runraden har, om man tänker sig henne uträdat, en längd af omkring 30 tum, samt är något litet upphöjd öfver stenens yta och runorna hafva blifvit ristade deruti. Hennes bredd nedan, der hon börjar mellan hunden och venstra kantramen, är 2 tum; men hon smalnar under uppstigandet, så att den öfversta nedkröpta ändan bara är 1 tum bred. — Det är en stor och oersättelig förlust, att denna runskrift skall vara så alldeles utplånad, att intet deraf står att inhemta. Ty annars hade vi säkert deraf kunnat erhålla någon upplysning om, hvad figurerna och framställningen föröfrigt skola betyda. Troligtvis är innehållet mythiskt — men hvilket?» — 2) I nedre fältet finns »en Runrad, som är omkring 1 aln lång, och hvilkens runor möjligtvis ännu kunna läsas, då händelsen så fogat, att hon befinner sig längst åt höger, och sålunda just der, hvarest den största tydligheten råder. Raden, som icke tyckes hafva varit en ormslinga, börjar nedan vid brottet och uppstiger nästan rakt i höjden emellan bakstäfven och den kringom hela stenen löpande valknutsranden, samt slutar i rummet mellan sagda rand och seglets öfversta kant till höger, invid fältets högsta gränslinie. Hon är nedan mellan 3 och 4 tum bred och afsmalnar öfverst till endast något mera än halfva denna bredd. Runskriften går åt samma led, och det återstående utgör alltså endast slutet af inskriften, hvaraf således efter all anledning åtminstone två tredingar gått förlorade. Betraktar man nämligen den symmetri, hvarmed allt är ordnat för öfrigt, så blifver det ganska troligt, att denna runristning tagit sin början för om draken, d. ä. på venstra sidan uppe vid seglets öfversta kant, först gått rakt ned tätt förbi seglet och förstäfven, krökt sig åt höger efter skeppsbogen, samt, följande kölen, slutligen vid bakstäfven åter krökt sig uppåt och sist stigit rakt i höjden, ändande vid seglets öfversta hörn till höger. Det är detta sista rakt uppstigande stycke, som nu ensamt återstår ... Om man, angående den på det öfre fältet synliga runraden, kunde vara benägen att gissa, att hon möjligen kunnat innehålla något till förklaring af detta fältets kanhända mythiska innehåll, så kan man väl med ännu större sannolikhet förmoda, att det

nedre fältets stympade runskrift innehållit namnet på den eller dem, som rest stenen eller ristat runorna, och möjligen, ifall stenen skulle tillhöra kristna tiden, en bön till Gud eller till Guds moder — detta vore således af allra högsta vikt att få reda på! — Sjelfva runmynderna äro, särdeles i runradens begynnelse, högst ovanligt smala, om man nämligen jämför deras höjd med qvistarnes kortlek; de stå också mycket tätt och orden äro icke skilda medelst punkter eller andra dylika tecken, hvilket följaktligen i hög grad försvårar läsningen. Myndernas stafvar äro icke riktigt rake, utan något böjde eller likasom våglikt svigtande hit och dit. Hela inskriften har derföre ett mycket åldrigt utseende, nästan fornt. Myndernas antal torde vara omkring 46 eller 48 ... Hvarje mynds streck äro visserligen mycket fina, men likväl temmeligen djupgående, hvadan det icke ser ut som om de blifvit på vanligt sätt inhuggna, utan snarare inskurna i stenen, eller att de åstadkommits likasom genom stark gnidning fram och tillbaka med ett uddhasst verktyg af järn eller malm. Denna deres finhet gör likväl, att stafvarne och isynnerhet dessas qvistar lätt kunna förblandas med fina sprickor i stenen, hvilket naturligtvis ökar svårigheten vid läsningen. — Jag genomgick och granskade inskriften på det noggrannaste, och tog deraf genast en afskrift med så stor omsorg och trohet som jag kunde åstadkomma ... När jag sedan jämförde min ritning med den två år senare med lika trohet tagna [d. v. s. P. A. Säves teckning 1846], såg jag likväl, att stenen och hvad derpå blifvit inhugget lidit en icke ringa försämring till tydligheten under den förflutna tiden, kanske till en del genom den nästföljande ovanligt stränga vintern, då stenen icke hade den betäckning, som han sedan fick. Så skulle man t. ex., efter den äldre ritningen, möjligen i de 9 första mynderna kunna läsa: $\mathbb{R}|\uparrow\uparrow|\uparrow\uparrow$, *risti stan*; i det jag nämligen anser den första tvekrökt runan vara ett $\mathbb{R}$, från hvilket stafven är utplånad. Men af den yngre ritningen kan man icke få ut något sådant; ty mitt förmodade $\mathbb{R}$ är der likare $\uparrow$, och mitt derefter följande $\uparrow$ har der utseende af ett $\uparrow$. Det stycke, som ser ut att vara det tydligaste i hela inskriften, börjar der som styrårans blad hvilar på runraden, och man läser der $|\mathbb{P}:\mathbb{R}|\mathbb{N}|\mathbb{N}|\mathbb{R}$, hvaraf dock den första och sista runan äro något osäkra, och detta skulle kunna betyda: *ifir Uþur* eller *ifir Ruþur* eller *Ruþþur*, d. ä. *Hruþþur* = *Hróðþór*; eller kunde det vara: ... *i firuþur*, eller: ... *i firuþu r* ... (d. ä. *fiörðr* eller *fiörðu*)?? — Från alla ytterligare försök att tolka denna svårfattliga inskrift afhåller jag mig helt och hållet.»

Trots sin mångordighet har Carl Säve icke kommit långt till inskrifternas läsning och tolkning. Delvis kan detta bero på att stenyttan ännu var full av murbruk, som försvårade eller omöjliggjorde läsningen. Situationen blev gynnsammare, sedan stenen hade flyttats till museet i Stockholm.

I *Gutniska urkunder* (1859) anmärker Säve: »Endast början af inskriften kan gissningsvis läsas, ehuru högst osäkert, och utan att det gifver någon egentlig mening.» Han läser (S 121): ... **risti stan ... fo ... i firipur ... fir - þ ... m ... f ...** (?).

G. Stephens läser 1867 (efter bröderna Säves teckningar): ... **risti stinnæ ifti Guþifirupur. Si is ikuifirupis arfink** (el. **arfikr**). Detta tolkar han: »... raised this stone after Guthifiruth. He is Ikuifiruths arf-taker (heir).» — Senare (1884) har han reviderat läsning och tolkning: [**sikui r**] **aisti stainio afti urulf brupur sin. sikui for trink urulfi** »Sikui raised this stone after Urulf, brother sin (his). Sikui foor (went, served, warred) as dreng (trooper, captain) with Urulf.»

De verkliga framstegen i läsning och tolkning kommo med S. Bugge (1878 och 1887). Bugge har två gånger granskat inskriften i museet i Stockholm. Hans läsning är följande:

... **raisti stain in aft iurulf brupur sin : sikuifartuirkunifil**

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

»Rune 13 er **n**, ikke **o**. Den øverste Indsænkning har en altfor uregelmæssig Form til at være Kvist. R. 38 er ikke ganske sikker og har Afskalling paa Midten, men er dog, saavidt jag kan se, **a**, ikke **o**. R. 40 har Afskalling paa høire Side, hvilken oventil begynder ved Kvisten; den ligner Binderune af **tu**, men er snarere **t**. R. 41 er **u**, ikke **r** ... R. 43 **r**; slet ikke **k** ... R. 44 har Lighed med **m**, da der oventil ogsaa til venstre er noget, der ser ud som en utydelig Kvist, og det er usikkert, om Rune 44 er **k** eller **m**. Slet ikke **u** ... R. 45 **u**, ikke **r** ... R. 46 **n**; til høire udenfor Kvisten er der en betydningsløs Afflækning. Ikke **u** ... At Rune 46 er **n** er ikke sikkert. Kanske **s**. R. 47 **i** eller **a**, ikke **l** ... Efter R. 48–49 **fi** er der sikkert en Rune, som er

forbigaaet af Stephens. Dens Stav er tydelig og jeg ser det överste af en kvist, som skraaner nedad mod höire fra Stavens Top; men det nederste af Kvisten kan paa Grund af en Afskalling ikke sees. Jeg læser I.»

Bugge tolkar inskriften 1878 sålunda (omskreven till isl.): ... *reisti stein en eptir Íorulf, bróður sinn. Sigvifar dó verr, gunni fell.* »Sigvifs man dog, han föll i strid.» 1887: ... *ræisti stæin inn aft Jorulf, bróður sinn. Sigvi i far do, verr gunni fell.* »Sigvi döde paa Reise, hendes Mand faldt i Kamp.» »Vi maa forudsætte, at Jorulv har været gift med Sigvi.»

»At erklære **stainin** for skrivfeil for **stain** vilde kun være tilladt i yderste nöd. Snarest formoder jeg, at **in**=oldn. *en* her er brugt som copulativ (ikke adversativ) partikel ganske i samme betydning som det almindelige **auk** (*ok*) ... Hvis denne formodning om **stainin** på Tjängvide-stenen er rigtig, må foran **raisti** ikke blot have stået subjekt men også förste **aft** med deraf styret navn. Rigtignok väkkes nogen betänkelighed ved den ordstilling, som da må forudsættes.» 1887 har han godtagit ett förslag av Brate, att 12–13 **in** står för betonat *hinn* denna.

Första ledet i namnet (ack.) **iurulf** är enligt Bugge detsamma som i kvinnonamnen *Jórunn*, *Jóreiðr* och *Jóra*. — 32–39 **sikuifar** tolkar Bugge 1878 som gen. av ett kvinnonamn *Sigvif*. Men 1887 invänder han själv, att man borde ha väntat gen.-ändelsen *-ar* (icke *-ar*), att kvinnonamn på *-vif* icke äro kända i Norden (men väl på kontinenten) och att *do* dog är mycket onaturligt tillsammans med det följande *fell* föll. Han vill därför ersätta det med ett kvinnonamn på *-vi*; sådana äro vanliga på Gotland (Botvi, Randvi, Rodvi; jfr ovan G 4).

44–47 **kuni gunni** har Bugge tänkt sig som en instrumental dativ (= *at gunni*).

Det bör påpekas, att Bugge, för att få till stånd sin tolkning, måste läsa två runor dubbelt: 36 **i** och 41 **u**.

E. Brate anser Bugges alla förslag »betänkliga genom att nya personer införas, om hvilkas förhållande till **iurulf** vi ingenting veta. Naturligare vore, att slutet af inskriften meddelade något om **iurulf**». Brates förslag (i *Runverser* 1887) är följande: Orden 44–50 **kuni fil** tror han att Bugge riktigt har tytt som »föll i strid». 32–39 **sikuifar** vill han avdela **siku i far** och översätta »sveko på resan»; jfr G 134 Sjonhem **han : siku : blakumen : i : utfaru**. Det mellanliggande 40–43 **tuir** är vanskligare. Brate stannar för att det är en felristning för **uitr Vindr** vänderna, med runorna omkastade. Sålunda: *sviku i faru Vindr, gunni fell* »Vänderna sveko honom på färden, han föll i strid». — I senare behandling av inskriften (1919, 1922) läser Brate r. 40–50 **tuirkusofil**: »r. 42 är nog **i**; en skada finns vid stenens mitt men torde ej hava förstört någon bistav. 43 är säkert **r** med stor men matt bistav. 44 är svårläst, men visar sig under förstöringsglas vara **k**; 45 är säkert **u**. 46 torde vara **s** ... 47 är möjligen **o** med två svaga bistavar helt nära varandra.» Han översätter nu den senare delen av inskriften (32–50): »De sveko (honom) på färd, på dvärghuset (jorden) han föll.» Både Bugge och Brate uppfatta inskriftens senare del som ett verspar, med alliteration. Därför anser sig Brate också kunna ifrågasätta en kenning sådan som »dvärghuset» för »jorden».

En variation, icke särskilt lyckad, av Brates äldre tolkning har A. Noreen (1904): **siku i far tu [u]ir kuni fil** »(Sie) hinterlisteten (ihn) auf der reise, (er) starb (als) ein mann, (indem er) im kampfe fiel.»

O. v. Friesens läsning 1934: 32–50 **sikuif-rtu-rk-sifia**, d. v. s. *s(v)iku i far[a]t virki sifia* »er wurde auf einer Fahrt durch die Schuld von Verwandten erschlagen(?)»

H. Hildebrand har (1880) velat finna ett samband mellan inskriften och bildernas framställning: »Det torde således vara denne Jorulfs fall och mottagande i Valhall, som å Tjängvide-stenen framställles.»

Ardre kyrka

Under reparationsarbeten i Ardre kyrka sommaren 1900, varvid bl. a. det gamla kyrkgolvet bröts upp och togs bort, uppdagades en bildsten (utan runor) och flera runristade hällar. Den finländske språkforskaren Hugo Pipping (d. 1944), som vid denna tid vistades i Sverige och var livligt intresserad av gotländska texter och språkfrågor, kom så gott som omedelbart till platsen och deltog sedan själv i arbetena. Han har i skriften *Om runinskrifterna på de nyfunna Ardre-stenarna*, som utkom följande år (1901), utförligt redogjort för omständigheterna vid fyndet.¹

Alla stenarna lågo löst ovanpå myllan under det borttagna golvet, med den stora bildstenen i mitten, i kyrkans huvudskepp och inom en rektangel, vars långsidor i norr och söder utgjorde grundmurar i en äldre kyrkobyggnad, som sålunda har haft en mindre grundplan än den nuvarande kyrkan (se fig. 95).

»Vid rengöringen af en af stenarna anträffade jag till min häpnad på densamma spår af rödfärg ... Vid fortsatt granskning funno vi, att icke färre än tre af stenarna varit delvis betäckta med rödfärg, näml. V, VI och Ia ... Färgämnet hittades dels i de rännor, som bilda runstafvarna, dels på bottenfälten till ornamenterna. Stenarna i fråga äro arbetade enligt en metod, som synes hafva blifvit uttänkt just med hänsyn till färgningen. Figurerna på midtpartiet äro utförda i relief, runorna åter äro inhuggna i den upphöjda rand, som begränsar midtpartiets bottenfält, och ligga i samma plan som detta fält, från hvilket de löpa ut som vikar från ett haf. Runstafvarna löpa ingestädes ända ut till kanten af stenen ... Stenen II är huggen enligt samma metod som I, V och VI, och har därför troligen äfven varit färgad; dock har jag ej kunnat finna något spår af färg bevarad på densamma ... Färgen visade sig vara mönja.» Fragmentet Ib, som påträffades några månader senare, »visade tämligen rikliga spår af färg i fördjupningarna».

»Utomhus kunna stenarna I, II, V och VI knappast någonsin hafva stått, ty deras huggytor visa ej minsta spår af vittring, utan äro så släta och jämna, som om de huggits i går. Äfven den på stenarna I, V och VI bevarade färgen talar för att dessa alltid förvarats inomhus ... De hafva lagts ned direkt på det, som det tyckes orörda, lager af svart mylla, som utgjorde kyrkans botten åtminstone inom den nyssbeskrifne

¹ Jfr anmälan av F. Jönsson i *Tidsskrift for Filologi* 3 Række Bd 10, 1901, s. 40 f., av A. Heusler i *Deutsche Literaturzeitung* 1902, s. 348 f., av M. Kristensen i *Indogermanische Forschungen, Anzeiger* Bd 14, s. 24 f.; O. Panelius, *Hugo Pipping (Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland, Nr 353, 1955)*, s. 80 f.

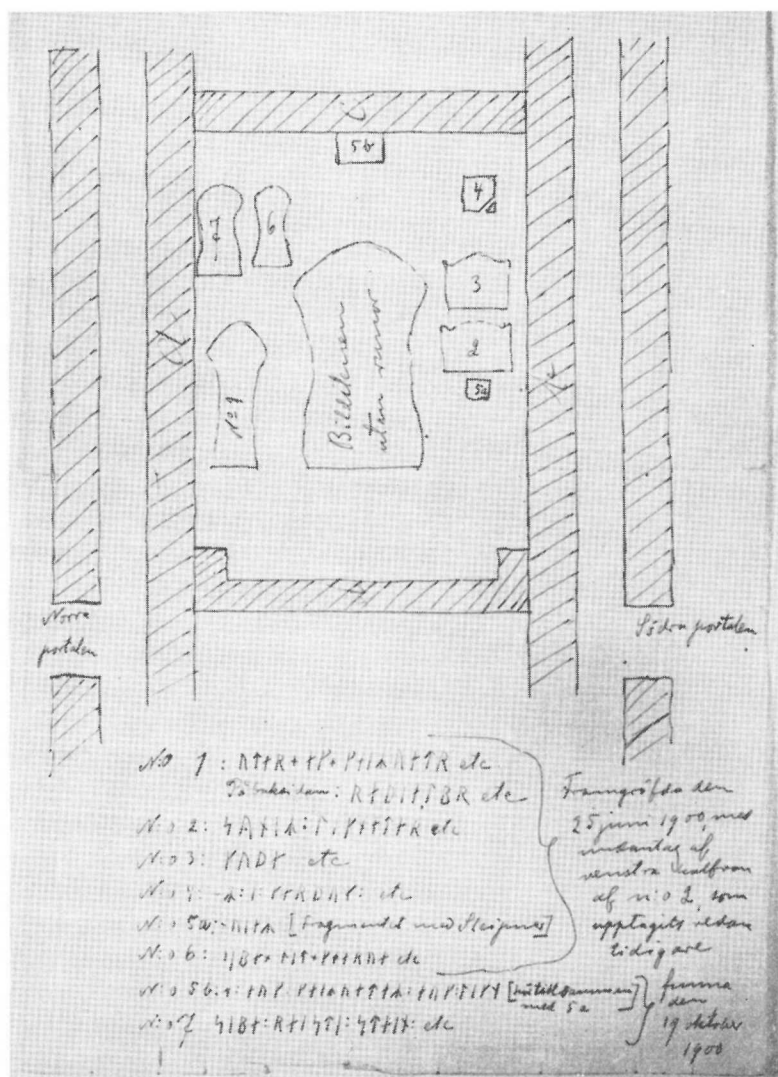

Fig. 95. G 111–114. Ardre kyrka. Planritning över fyndplatsen av H. Pipping.

fyrkanten.» Den stora bildstenen »visar i själfva verket fläckvis fullt tydliga spår af nötning, som angifva, att den någon tid tjänat som golf. Af runstenarna är blott n:o VII något sliten.»

»Den stora bildstenen låg med bildsidan uppåt. Alla runstenarna med inskrift blott på den ena sidan vände inskriftsidan uppåt. Stenen III, som har inskrift på båda sidorna, vände uppåt den sida, som bär den dödes namn ... Däremot antyder den på några stenar iakttagna öfversmetningen med murbruk, att de skulle användts blott som fyllnadsmaterial, och i samma riktning pekar äfven några stenars fragmentariska skick, samt framför allt den omständigheten, att två samhöriga fragment, Ia och Ib, ej hopfogats, utan placerats i olika delar af kyrkan.»

»Stenarnas läge innanför den gamla grundmuren är af vikt för deras datering. Muren i fråga är naturligtvis äldre än kyrkans nuvarande skepp, men är sannolikt samtidig med tornbyggnaden ... Då man icke kan tänka sig, att någon af stenarna huggits för att omedelbart grävas ned, utan måste antaga, att de minst under en half mansålder stått på annan plats, finner man lätt, att ingen af dem kan vara huggen senare än under förra hälften af 1100-talet. Och om man ej vill pressa alla tänkbara möjligheter till det yttersta, kan man redan på grund af fyndomständigheterna svärigen antaga, att någon af Ardre-stenarna vore gjord efter ca 1100.»

»Alla Ardre-stenarna äro förfärdigade af sandsten. Stenen måste vara importerad, ty sandsten finnes endast på sydspetsen af Gotland (icke norr om Ronehamn). Gotländsk sandsten har, vare sig den importerats i block eller underkastats konstnärlig behandling redan före transporten, kommit till användning på rätt stora afstånd från sandstensområdet. En grafsten i Dalhem är gjord af sandsten. Åkirkeby-dopfunten utgör icke något enstaka bevis på den söderut gående exporten af gotländsk sandsten, utan denna stenart kom till vidsträckt användning vid kyrkobyggnader i Tyskland.»

Pipping betecknade de funna stenarna I–VIII. Nr VIII är emellertid den stora bildstenen utan runor (pl. 55); se om denna S. Lindqvist, *Gotlands Bildsteine* 2, s. 22 f. Nr I bestod av två stycken (Ia och Ib), som lågo åtskilda på fyndplatsen men visade full passning med varandra.

Trots sin omsorgsfulla beskrivning hade Pipping icke fått en klar uppfattning av stenarnas förhållande till varandra. Erik Brates korta uppsats om Ardre-stenarna (1902) förde till en riktigare insikt i deras ursprungliga art och sammanhang. Nr V och nr VI visa sig genom form och utsmyckning tydligen höra samman som ett par; detsamma gäller om I och II. »Hänsyn till detta förhållande och gjorda iakttagelser och mätningar samt överbärande av inskrifternas innehåll ledde mig», skriver Brate, »till den övertygelsen, att V, I, VI och II utgjort väggarna av en kista, och att deras inskrifter vore sammanhängande i nu angiven ordning ... I och II äro gavelstenar, vilkas långa fot utgjort kistans fäste i jorden. V och VI hava en fals på baksidan, som varit stödd mot kanten av I och II; hålet i högra övre hörnet genom V har antagligen varit genomgång för en stång tvärs över kistan innanför gavelstenarna för att hålla V och VI i lodrät ställning, då deras korta fot icke gav något stöd i jorden. Ett dylikt hål har ock funnits i vänstra hörnet och naturligtvis även på motsvarande ställen av VI. En dylik kista har omöjligen kunnat rymma ett obränt lik. För stenarnes samhörighet talar ock, att på tre av dem, V, I, VI, röd färg, mönja, anträffats dels i de rännor, som bilda runstavarne, dels på bottenfälten till ornamenten, ett påtagligt bevis, att runristningar varit förtydligade med färg ...»

»Ardre-stenarne utgöra», fortsätter Brate, »tvenne grupper, av mig uppkallade efter de fäder, som nämnas i vardera gruppens inskrifter: Siba-gruppen IV och VII, och Liknat-gruppen III samt de av mig som samhöriga antagna V, I, VI, II».

De båda stenarna i första gruppen äro resta av samme man, Sibba, den ena (IV) efter hans hustru Rodiaud, som dog ung och efterlämnade minderåriga barn, den andra (VII) efter en dotter till honom och Rodiaud. Till andra gruppen hör dels en sten (III), som sönerna till Liknat ha rest efter sin fader, dels det minnesmärke (**merki**), bestående av fyra stenar (I, II, V och VI), som de ha låtit göra efter sin moder Ailkn.

Vi få sålunda följande gruppering av Ardre-stenarna:

Ardre 1 = Pipping IV	} Sibba-stenarna
» 2 = » VII	
» 3 = » III	} Liknat-sönernas stenar
» 4 = » I, II, V, VI	

Av stenarnas ursprungliga läge inom sin fyrkant under golvet framgår, att de ha blivit nedlagda i en viss ordning och, såsom Pipping framhåller, icke utan pietetsfull omtanke. De tre resta stenarna (G 111–113) ha blivit lagda på norra sidan av bildstenen, de stenar som tillhörde kistan (G 114) på södra sidan. Det enda undantaget är att de båda fragmenten av den ena gavelhällen (Pipping nr I) hade blivit skilda åt, och det större av dem lagt rakt ovanför bildstenen invid den östra grundmuren. Viktigare var emellertid, att bildstenen och alla de hela stenarna hade blivit lagda med fotstyckena åt väster och med de rundade toppytorna åt öster, alltså med samma orientering i Ö–V som kyrkan själv och alla gravar och liggande gravhällar på kyrkogården. De tre stenarna G 111–113 ha sannolikt från början stått resta på kyrkogården utanför den gamla kyrkan. Kanske ha gravarna legat nära kyrkans väggar, på den mark som skulle tagas i anspråk för det nya kyrkbygget. De måste därför flyttas. Detta skulle kunna vara en enkel och sannolik förklaring till att dessa stenar ha blivit inlagda i kyrkgolvet. Stenen G 112 är starkt sliten på den ena, den runristade sidan. Nötningen torde ha uppkommit genom att den någon tid har legat på marken, kanske som tröskelsten, utsatt för tramp; sådant tar hårt och ganska hastigt på en känslig sandsten.

Ytterligare två iakttagelser av vikt ha blivit gjorda i samband med fyndet och omtalade av Pipping. »Utomhus kunna stenarna I, II, V och VI [dvs. de stenar som ingå i kistan G 114] knappast någonsin hafva stått, ty deras huggytor visa ej minsta spår af vittring, utan äro så släta och jämna, som om de huggits i går.» Härmed stämmer väl överens, att, såsom Pipping framhåller, just på dessa stenar — men icke på de andra — funnos rester av färg bevarade. Stenkistan har sålunda med säkerhet haft sin plats inomhus, i den äldsta kyrkan. Den är, såsom Brate har påpekat, alldeles för liten för att ha kunnat innehålla ett obränt lik. Den har sålunda varit avsedd för kyrkan, icke för kyrkogården. Det är då anmärkningsvärt, att kistans båda gavelhållar endast fragmentariskt äro i behåll (Pipping nr I och II). Förmodligen har kistan under sin uppställning i den gamla kyrkan fallit ihop, varvid de ganska tunna gavelhållarna ha blivit krossade under de solidare sidohållarna. Delar av gavelhållarna ha sedan också kommit bort. Detta kan ha varit anledningen till att den gamla, numera trasiga stenkistan icke ansågs värdig att bevaras i den nya kyrkan, utan liksom bildstenen och de tre runstenarna lades ned under golvet.

111. Ardre kyrka 1 (= H. Pipping nr IV). Nu i Statens Historiska Museum

Pl. 58, 59.

Litteratur: H. Pipping nr IV. Statens Historiska Museum, Inventarium nr 11.458 (tryckt i VHAAkad:s Månadsblad 1901–02, s. 112); H. Pipping, Om runinskrifterna på de nyfunna Ardre-stenarna (1901), spec. s. 22 f., Rapport till Riksantikvarien, odaterad (ATA), VHAAkad:s Månadsblad 1900, s. 55; E. Brate, Ardre-stenarne (i: Arkiv för nordisk filologi Bd 18, 1902), s. 132 f., Sverges runinskrifter (1922), s. 112; F. Plutzar, Die Ornamentik der Runensteine (1924), s. 83 f.; B. Nerman, Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbalticum (1929), s. 116, 122; O. v. Friesen, Anteckningar 1934 (UUB); S. Lindqvist, Gotlands Bildsteine 1 (1941), s. 58, 2 (1942), s. 18 f., 21.

Äldre avbildningar: H. Pipping foto a. a. 1901, fig. IVa och IVb; foto av okänd (ATA); B. Nerman a. a. s. 122, fig. 116; H. Faith-Ell foto 1933 (ATA); S. Lindqvist a. a. 1 (1941), fig. 157–158.

Runsten med bildstensform. Den blev funnen under golvet i Ardre kyrka, i samband med reparationsarbeten i kyrkan sommaren 1900; liksom de övriga Ardre-stenarna låg den innanför grundmurarna av den äldsta kyrkan, G 111 nära intill den norra muren, ovanför och NÖ om den stora bildstenen (se fig. 95). Den kom i dagen något senare än de övriga Ardre-stenarna, troligen därför att den hade varit dold av byggnadsställningar, och kom därför också först i en senare sändning till Statens Historiska Museum. Den erhöll följaktligen ett annat inventarienummer än de andra Ardre-stenarna, inv.-nr 11.458.

Grå sandsten. Höjd 0,76 m; största bredd (vid det runda »huvudets» nedre kant) 0,49 m, tvärs över »hal-sen» strax nedanför 0,44 m. Tjocklek drygt 5 cm. Stenen är sålunda icke särskilt stor; därtill kommer, att dess nedre del, »foten», har varit avsedd att stå i jorden, ungefär $\frac{1}{3}$ av stenens hela yta, nedanför ristningen. Själva ristningens höjd är 0,48 m. När stenen stod rest på sin ursprungliga plats, har den höjt sig endast $\frac{1}{2}$ m över markytan.

Stenen är ristad på båda sidor, men endast den ena sidan (A) har runinskrift. Mittfältet på båda sidor innehåller drakornamentik; på framsidan (A) en drake, på baksidan (B) två drakar med sinnrikt samman-slingrade kroppar. Dessa mittfält äro inramade av band, som upptill och på sidorna följa stenens konturer och nedtill sammanbindas med en rak tvärbalk, som utgör ristningens bas. På framsidan är rambandet fyllt med runinskrift, på baksidan med ett upprepat bårdornament. Kristna symboler saknas sålunda. Både runor och ornament äro utförda i huggna linjer, icke i relief.

Ristningen på sidan B förefaller vara något mera sliten än sidan A. Detta skulle möjligen kunna tyda på att stenen någon tid har legat kullfallen, med B-sidan uppåt, utsatt för tramp. Ristningen är jämnt och säkert huggen, men tämligen grund. Runornas yttre delar, närmast stenens ytterkant, äro mer eller mindre nötta. Inskriften är emellertid i sin helhet fullt läsbar och varje runa säker.

Inskriften börjar i högra hörnet nedtill av ristningen, och går uppåt och åt vänster längs stenens ytterkant och vidare in på tvärbalken nedtill, som den dock endast fyller till hälften. Inskriften är sålunda